

طرح درس

طراحی آموزشی فرایندی پویاست و عناصر تشکیل دهنده آنها دائماً با یکدیگر در تعاملند. تعیین و تنظیم هدفهای کلی؛ تعیین محتوا، روش و وسیله؛ تحلیل و تعیین نظام ارزشیابی چهار مرحله اساسی در این فرایند هستند. اگرچه صاحب نظران و متخصصان طراحی آموزشی با بنیانی بودن این چهار مرحله موافقت، کسانی نیز در تقدم و تأخر آنها نظرات مختلفی دارند؛ اما نکته قابل ذکر این است که هر یک از مرحله‌ها در مرحله پیشین و پسین خود و در نتیجه در کل فرایند تأثیر می‌گذارند. هدفهایی مناسب، کیفیت عناصر دیگر را مثل انتخاب محتوا، روشها، رسانه‌ها و نظام ارزشیابی متأثر می‌کند، چنانچه روش‌های آموزش نیز بر میزان تحقق هدفها اثر می‌گذارد. برای حصول اطمینان از مطلوب بودن طرح باید تأثیر دو یا چند جانبه عوامل را در طرح مورد توجه قرار داد و هنگام روبرو شدن با اشکال، به تحلیل تک تک آن عوامل پرداخت و آنها را اصلاح کرد.

طرح درس سالانه:

طرح درس سالانه یا طرح درس کلی عبارت از این است که محتوای یک ماده درسی بر اساس هدف و برای یک سال آموزشی، به مراحل و قدمهای مناسب و مشخص تقسیم شود. برای تهیه چنین طرحی، باید در ابتدای هر سال تحصیلی بر اساس اصول معین، بین هدفهای آموزشی و برنامه هفتگی ترتیبی اتخاذ شود که مجموعه فعالیتهای آموزشی به موقع و بدون وقفه در طول یک سال تحصیلی اجرا شود.

طرح درس روزانه:

طرح درس روزانه شامل پیش بینی و تنظیم مجموعه فعالیتهایی است که معلم از پیش برای رسیدن به یک یا چند هدف آموزشی ویژه در یک جلسه تدریس تدارک می‌بیند. طرح درس روزانه موجب می‌شود که معلم فعالیتهای ضروری آموزشی را به ترتیب و یکی بعد از دیگری در مراحل و زمان‌های مشخص و به شیوه‌ای منطقی پیش ببرد و نتایج حاصل از آن را برای تدریس در مراحل بعدی آموزش مورد استفاده قرار دهد. تدوین طرح درس برای معلمان تازه کار و دانشجویان تا حدودی وقت گیر و مشکل است و به تدریج و پس از کسب تجربه تهیه آن آسان تر خواهد بود.

نحوه نوشتن طرح درس روزانه:

اجزای طرح درس رعایت نکات زیر برای تدوین طرح درس روزانه ضروری است:

- ۱) هدف کلی درس
- ۲) هدفهای رفتاری
- ۳) روش تدریس
- ۴) پیش بینی رفتار ورودی
- ۵) وسایل مورد نیاز
- ۶- مراحل تدریس (فعالیتهای مقدماتی، ارزشیابی تشخیصی، آماده سازی و ایجاد انگیزه، نحوه ی ارائه درس، جمع بندی)
- ۷- فعالیتهای تکمیلی (ارزشیابی پایانی، تکلیف)

مشخصات عمومی

قسمت اول هر طرح درس شامل قسمت های زیر است:

نام درس: موضوع درس: پایه تحصیلی: نام مدرسه: نام معلم: مدت جلسه: تعداد شاگردان: تاریخ:

۱-هدف کلی

آن دسته از اهداف آموزشی که به صورت عبارتهای کلی بیان می شوند هدفهای کلی آموزشی گفته می شود هدفهای کلی تغییر مطلوبی را که باید در رفتار شاگردان ایجاد شود مشخص نمی کنند هدفهای کلی مبهم اند و به آسانی قابل وصول نیستند معمولاً هدف کلی در یک جمله و به صورت کلی بیان می شود و تقریباً مشابهت زیادی با عنوان درس دارد.

۲-هدفهای رفتاری

هدفهای رفتاری یا هدفهای اجرایی به آن دسته از هدفها گفته می شود که نوع رفتار و قابلیت هایی را که انتظار داریم شاگرد پس از یادگیری مطلبی خاص به آنها برسد مشخص می کند و براساس آنها مواد آموزشی و روش تدریس مناسب انتخاب می شود. این هدف ها با واضح ترین عبارات و با دقت کافی آنچه را که شاگرد باید در جریان یادگیری بیندیشند ، انجام دهد و یا احساس کند را روشن می نماید.

هدفهای عملکردی به اندازه کافی مشخص و پر جزئیات هستند و به خوبی عملکرد دانش آموز را مشخص می کنند و اینکه چه موقع هدفها مورد دستیابی واقع شده اند.

یک هدف رفتاری خوب باید دارای ویژگیهای زیر باشد:

الف - رفتار مورد مشاهده دقیقاً مشخص باشد از بکار بردن افعال و کلمات مبهم پرهیز شود ، مانند انجام دادن ، فهرست کردن ، نوشتن ، دسته بندی کردن ، محاسبه کردن ، ساختن.

ب- موقعیت یا شرایطی که رفتار باید در آن مشاهده شود یا انجام گیرد مشخص شده باشد به عبارت دیگر مشخص کنیم که شاگرد از چه چیزهایی می تواند یا نمی تواند استفاده کند و یا در کجا و در چه زمانی باید مهارت لازم را کسب کند. مثلاً با استفاده از کتاب ، بدون استفاده از ماشین حساب ، در حضور جمع

ج- معیار (درجه موفقیت) باید دقیقاً مشخص باشد . منظور حد نصابی است که بر اساس آن رفتار ارزشیابی می شود . مثلاً سه مورد از چهار مورد ، حداقل یک مورد ، در عرض دو دقیقه ، ۷۰٪ صحت ، بدون غلط

هدف رفتاری را نباید به صورت سوال نوشت و قبل از نوشتن هدفهای رفتاری عبارتهای زیر نوشته می شوند :

از دانش آموزان انتظار می رود پس از پایان نگراره یک بتوانند :

تصویرک بابا بخوانند.

تصویر مادر را در تصویر بزرگ (تصویر عنوانی) تشخیص دهند.

و...

رفتار : به خاطر آوردن و نام بردن شرایط: استفاده از کتاب معیار : حداقل چهارتصویر از تصویر بزرگ

هدفهای رفتاری بر اساس سلسله مراتب از آسان به مشکل و یا بصورت پیش نیاز و پس نیاز مرتب می شوند.

همچنین هر هدف رفتاری باید معلوم شود که در کدام طبقه قرار می گیرد . نباید درس منحصر به یک سطح آن هم سطوح پایین باشد .

طبقه بندی سطوح یادگیری

هدفهای رفتاری در طبقه های مختلف یادگیری قرار می گیرند و متناسب با پیچیدگی و ماهیت ، سطوح مختلفی را در بر می گیرند .

حیطه شناختی

این حیطه بیشتر با فعالیتهای ذهنی سرو کار دارد و بر اساس طبقه بندی جدید که توسط کراتول یکی از شاگردان بلوم ارائه شده است شامل شش سطح از ساده به مشکل به شرح زیر است: دانش، فهم، کار بستن، تحلیل، ارزشیابی، ترکیب.

مثال:

- (۱) سه تصویر را نام ببرد (دانش)
 - (۲) وظیفه خود در خانواده را بیان کند (شناختی، فهم)
 - (۳) وظایف خود در زندگی به کار برد. (شناختی، کاربرد)
 - (۴) با کمک تصاویر جمله ای را بیان کند. (شناختی، ترکیب)
 - (۵) از میان عنوانی تصاویر مختلف را انتخاب کند. (شناختی، تجزیه و تحلیل)
 - (۶) با ارائه ی دلیل کلمه غلط را تصحیح کند . (شناختی، ارزشیابی)
- تعدادی از افعال که در این حیطه بکار می رود عبارتند از : مقایسه می کند ، تفسیر می کند ، قضاوت می کند .

حیطه عاطفی

این حیطه با نگرشها ، عواطف ، علایق و ارزشها سروکار دارد. سطوح مختلف این حیطه به ترتیب عبارتند از : توجه کردن ، پاسخ دادن ، ارزش گذاری ، سازماندهی ارزشها، تبلور ارزشها در شخصیت

مثال:

- (۱) با دقت به فعالیتهای کلاس توجه کنند . (عاطفی، توجه کردن)
 - (۲) از فعالیت و پرسش و پاسخ در کلاس لذت ببرند . (عاطفی، پاسخ دادن)
 - (۳) خود را در قبال یاد گیری متعهد بدانند. (عاطفی، ارزش گذاری)
 - (۴) نقش هر یک اعضای خانواده را توصیف می کنند. (عاطفی، سازماندهی ارزشها)
 - (۵) در فعالیتهای گروهی با علاقه و عملاً همکاری کنند. (عاطفی، تبلور ارزشها در شخصیت)
- تعدادی از افعال که در این حیطه بکار می رود عبارتند از : وصف می کند ، یاری می کند ، پیشنهاد می کند ، طرفداری می کند .

حیطه روانی حرکتی

هدفهایی که در این حیطه قرار می گیرد جنبه حرکتی، مهارتی ، و عملی دارند مانند: دروس فنی ، آزمایشگاه . سطوح مختلف این حیطه عبارتند از: مشاهده و تقلید ، اجرای مستقل، دقت، هماهنگی حرکات ، عادی شدن عمل

مثال:

- (۱) بتوانند با استفاده از تصاویر گفتگو کند . (روانی حرکتی، تقلید)
 - (۲) بتوانند به تنهایی تصویرها بخوانند . (روانی حرکتی، اجرای مستقل)
 - (۳) بتوانند با دقت و با کمک تصویر و بدون غلط جمله ای بیان کند . (روانی حرکتی، دقت)
 - (۴) بتوانند در مقابل پرسش معلم عکس العمل مناسب را نشان دهد. (روانی حرکتی، عادی شدن عمل)
- تعدادی از افعال که در این حیطه قرار می گیرند عبارتند از : اندازه می گیرد ، تصحیح می کند ، وزن می کند، طرح می کنند.

۳-روش تدریس

در این قسمت با توجه به هدف و محتوای درس روش یا روش های مناسبی برای تدریس معرفی می شود.

۵-پیش بینی رفتار ورودی

رفتار ورودی، آموخته ها و تواناییهای است که شاگردان قبل از شروع درس جدید باید آنها را کسب کرده باشند تا بتوانند درس جدید را فرا گیرند. اگر معلم از میزان معلومات و مهارتهای شاگردان خود مطلع نباشد ممکن است

مطالب آموزشی را بدون توجه به توانایی های شاگردان انتخاب کند مثلاً نگاره ها برای تفهیم آموزش نشانه یک پیش نیاز یا رفتار ورودی است که اگر آموخته نشود شاگرد نمی تواند نشانه های مورد نظر را یاد بگیرد. رفتار ورودی الزاماً به معنای درس قبلی نیست بلکه مفاهیم پیش نیاز درس جدید هستند که برای درک و فهم درس لازم و ضروری هستند. تحقیقات نشان می دهد که ۷۰ درصد یادگیری بستگی به پیش نیازهای مناسب در شاگردان دارد. تعیین نقطه شروع هنگام اجرا در کلاسهای درس ممکن است برای بعضی زائد اما برای دیگری ضروری باشد ولی طراح باید بتواند دانش آموزانی را که برای آنها آموزش مناسب نیست شناسایی کند تا آموزش ترمیمی داده شود. گروهی معتقدند که ابتدا باید رفتارهای ورودی دانش آموزان مشخص و سپس هدفهای رفتاری نوشته شوند. چنین رویکردی در نظام ها یا دوره هایی صادق است که محتوا و کتاب مشخصی ارائه نشده است و معلم کاملاً در انتخاب و سازمان دهی مطالب درسی آزاد باشد. در نظام آموزش ایران به دلیل متمرکز بودن، اجرای چنین پیشنهادی تقریباً غیر ممکن است. به عبارت رفتار ورودی، "پیش نیاز" و "پیش دانسته" هم می گویند.

۶- وسایل مورد نیاز

برای تدریس هر درس وسایل و مواد آموزشی و تدارکات مخصوص لازم است. معلم باید وسایل و مواد لازم را از قبل پیش بینی و تهیه کند و در طرح درس از آنها نام ببرد. وسایل آموزشی باید بعد از تعیین فعالیتهای آموزش و بعد از روش تدریس مشخص شود زیاده روی و مبالغه گویی در بیان وسایل مزیت به حساب نمی آید. نمونه ای از وسایل مورد نیاز عبارتند از: نقشه، کاغذ سفید، کتاب، مولاژ، وسایل آزمایشگاه، کامپیوتر متصل به اینترنت، ساعت، دماسنج، پاورپوینت و...

۷- مراحل تدریس

فعالتهای مقدماتی :

معلم باید کارهایی را که قبل از شروع تدریس لازم است انجام دهد ذکر کند مانند سلام و احوالپرسی، حضور و غیاب دانش آموزان، دیدن تکالیف، بررسی سلامت روانی و جسمی شاگردان، دادن تذکرات لازم. باید توجه داشت که زمان انجام کارهای قبل از شروع تدریس نباید زیاد طولانی باشد تا از شور و شوق اولیه دانش آموزان کاسته شود.

ارزشیابی تشخیصی :

معلم قبل از شروع درس جدید باید اطمینان حاصل کند دانش آموزان مطالب درس قبل به خصوص مطالبی که دانستن آنها برای درس جدید پیش نیاز محسوب می شود را می دانند به همین جهت به هر طریقی که لازم می داند باید از پیش دانسته های آنها ارزشیابی تشخیصی به عمل آورد. نوع ارزشیابی بستگی به نوع درس و هدفهای درس دارد و می تواند از سوال شفاهی تا آزمون کتبی متغیر باشد. در بیشتر موارد ارزشیابی رفتار ورودی همان آزمون پیشرفت تحصیلی درس قبل است.

آماده سازی :

قبل از شروع تدریس درس جدید معلم باید دانش آموزان را برای یاد گرفتن درس آماده کند آماده سازی به معنای ایجاد علاقه، جلب توجه، برانگیختن انگیزه، ایجاد رابطه و برقراری ارتباط بین درس جدید و یادگیریهای قبلی شاگردان است.

آماده سازی توجه دانش آموزان را از درس جلسه قبل که ممکن است متفاوت از درس فعلی باشد به درس جدید جلب می کند ممکن است دانش آموزان ساعت قبل ریاضی داشته اند و درس جدید فارسی باشد با آماده سازی ذهن آنها از درس قبل به درس جدید معطوف می گردد. معلم در طرح درس مشخص می کند که چگونه و با چه روشی می خواهد مطلبی را که برای آماده سازی انتخاب کرده است مطرح کند. روش خاص را نمی توان پیشنهاد کرد و تا حدود زیادی ابتکاری است.

مثلاً در درس مربوط به نگاره یک معلم می تواند صورتک های اعضای خانواده را نشان دهد و با طرح سوال مناسب از دانش آموزان بپرسد که فکر می کنید ما با چه کسانی زندگی می کنیم .
یادآوری درس قبل ،گفتن داستان کوتاه ،نمایش عکس ،خواندن یک شعر یا مطلب نمونه هایی از فنون آماده سازی است .زمان آماده سازی کوتاه است.

ارائه درس :

این قسمت اساس طرح درس را تشکیل می دهد . معلم باید نوع فعالیتهای خود و شاگردان را در جریان تدریس ذکر کند . روشها و فنون تدریس را به اختصار مشخص کند مثلاً ممکن است به توضیح و تشریح مطلبی بپردازد. (روش سخنرانی) نقشه و تصویر را به دانش آموزان نشان دهد (نمایشی) و یا از دانش آموزان سوال بپرسد (پرسش و پاسخ) و یا آزمایشی را انجام دهد (آزمایشگاهی) و یا از دانش آموزان بخواهد که گزارشی را که تهیه کرده اند ارائه دهند (واحد کار) و یا از روش گروهی و همیاری استفاده کنند .

همچنین معلم می تواند در صورت نیاز سوالهای ارزشیابی تکوینی و نحوه بازخورد آن را توضیح دهد . مدل کلاسی خود را معرفی کند اگر به توضیح و تشریح مفصل تر مراحل تدریس بپردازند از روش سناریونویسی استفاده کرده اید. یکی از اشتباهات متداول در این مرحله آن است که اغلب معلمان مطالب فراوانی را تدریس می کنند که ارتباط و پیوستگی با هم ندارند . در این مرحله شما باید قدم به قدم طرز کار خود را برای رسیدن به هدفها بنویسید . لزومی ندارد وارد جزئیات شوید. ولی مراحل رسیدن را فهرست کنید .

جمع بندی و نتیجه گیری :

برای تثبیت مطالب ارائه شده در ذهن دانش آموزان بهتر است درس ارائه شده خلاصه ،جمع بندی و نتیجه گیری شود . این نتیجه گیری می تواند توسط خود دانش آموزان انجام شود و معلم اظهار نظر نهایی را انجام دهد.
زمان اختصاص داده شده به هر قسمت از مراحل تدریس باید مشخص شود.

۸- فعالیتهای تکمیلی

ارزشیابی پایانی:

معلم برای اینکه بداند شاگردانش تا چه حد به هدفهای مورد نظر در آموزش رسیده اند و همچنین موثر بودن روش تدریس خود را بداند نیاز به ارزشیابی دارد . سوالهای ارزشیابی باید بر اساس هدفهای رفتاری طرح شوند . اگر چه ممکن است این عمل در طول زمان تدریس به طور ضمنی انجام گیرد . برخی از طرحهای درس ضرورتاً نیازی به ارزشیابی ندارند اما اغلب آنها برای پی بردن به رسیدن به اهداف نیاز به ارزشیابی دارند.

تکلیف:

بر اساس نتایج ارزشیابی پایانی و برای تقویت مطالب آموخته شده معلم می تواند برای دانش آموزان در خارج از کلاس تکلیف مشخص کند. تکلیف بهتر است با زندگی واقعی دانش آموزان ارتباط داشته باشد مانند: حل تمرین ، نوشتن گزارش ،انجام آزمایش ، پیدا کردن پاسخ سوالات ، حل مسائل ،ساختن یک وسیله ،معرفی چند منبع برای مطالعه(کتاب،مقاله ،سایت های اینترنتی) زمان اختصاص داده شده برای هر قسمت از فعالیتهای تکمیلی باید مشخص شود.